

ISSN:2181-0427 ISSN:2181-1458

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

**НАМАНГАН ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ
ИЛМИЙ АХБОРОТНОМАСИ**

**НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК НАМАНГАНСКОГО
ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА**

2021 йил 3 сон

13.00.00

**ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ
ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PEDAGOGICAL SCIENCES**

**БЎЛАЖАК ЧЕТ ТИЛ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ ДИСКУРСИВ КОМПЕТЕНЦИЯСИНИ
ШАКЛЛАНТИРИШ МУЗМУНИ**
Мамадалиев Элёр Ахмаджонович
Наманган давлат университети
ўқитувчи

Аннотация: Мақола талабаларнинг дискурсив компетенциялари шакллантиришнинг муҳимлиги асосланди; унинг вазифалари очиб берилди; матннинг айрим элементларини тушунмаслик ёки унинг прагматик йўналишини етарлича таҳлил қила олмаслик сабабли юзага келадиган қийинчиликлар таҳлил қилинди; талабалар томонидан амалга ошириладиган таржималар сифатини оширишга қаратилган метод ва машқлар таклиф этилди.

Таянч сўз ва иборалар: чет тил; таржима; матн; таржимадаги қийинчиликлар; таржима қилиш омилкорлиги; таржима сифатини баҳолаш.

**СОДЕРЖАНИЕ ФОРМИРОВАНИЕ ДИСКУРСИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ БУДУЩИХ
УЧИТЕЛЕЙ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА**
Мамадалиев Элёр Ахмаджонович
Наманганский государственный университет
преподаватель

Аннотация: В статье обоснована важность уровня дискурсивной компетенций студентов; выявлены ее функции; изучены основные трудности, возникающие в связи с непониманием отдельных элементов текста либо с неспособностью адекватно проанализировать его прагматическую направленность; предложены задания, направленные на повышение качества выполняемых студентами переводов.

Ключевые слова и фразы: иностранный язык; перевод; текст; переводческие трудности; переводческие компетенции; оценка качества перевода.

**CONTENTS FORMATION OF DISCURSIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS
OF A FOREIGN LANGUAGE**
Mamadaliyev Elyor
NamSU

Abstract: The article reveals the content of the notion “discursive competence” in the aspect of educating future foreign language teachers. The thesis is upheld on the necessity of concretizing this notion through the definition of the characteristics of discourse individual types as trainees will become their participants in future professional activity. The specificity of one of the types of institutional discourse is described. The list of educational discourse addresser’s skills is given, taking into account the parameters of discursive flexibility, interaction, thematic development and coherence.

Key words and phrases: pedagogical education applicable to foreign languages; communicative competence; discursive skills; institutional discourse; discourse analysis.

Ўтган асрнинг 80-йилларидан бошлаб, жаҳон коммуникатив лингвистикасида нутқ фаолияти турларининг субъекти сифатида коммуникатив компетенциянинг тўрт даражали моделини ўз ичига олган грамматик, социолингвистик, дискурсив ва стратегик компетенциялардан фойдаланиш ва илмий таҳлил қилишдан кенг фойдаланилиб келинмоқда [5; 6].

"Дискурсив компетенция" атамасида коммуникатив компетенциянинг маълум бир қисми ва нутқий (ёзма ва оғзаки) мулоқотнинг турли вазиятларида лисоний, нутқий ва ижтимоий-маданий компетенцияларни амалга ошириш лаёқати тушунчаси ифодаланади.

Бундай модел доирасида **дискурсив компетенция** деганда, нутқ ҳосиласи (матн)нинг тузилиши, яхлитлик, ўзаро боғлиқлиги (мазмун даражасига мувофиқлиги) ва маълум бир жанр талаблари асосида ташкил қилинган оғзаки ёки ёзма матнни яратиш орқали қўзланган коммуникатив мақсадга эришиш қобилияти тушунилади [1].

Бутунги кунгача жаҳон тилшунос олимлари томонидан коммуникатив компетенциянинг тўрт даражали моделига қўшимчалар ва ўзгартиришлар киритилиб келинмоқда. Унинг таркибий қисми сифатида дискурсив компетенцияга турли хил таърифлар берилмоқда. Жумладан, чет тилларга ўқитишнинг халқаро стандартлари («Хорижий тилларни эгаллашнинг умумевропа компетенцияси» тизими: ўрганиш, ўқитиш, баҳолаш) "CEFR (Common European Framework of Reference for Languages)" бир банди нутқ фаолияти субъектлари – ҳам она тилида сўзлашувчилар, ҳам чет тилини ўрганувчиларнинг коммуникатив компетенциясини шакллантириш масалаларига бағишланган [6].

Ушбу ҳужжатга мувофиқ, дискурсив компетенция коммуникатив компетенциянинг прагматик шаклларида бири бўлиб, тилдан она тили сифатида фойдаланувчиларнинг ва тилни хорижий тил сифатида ўрганувчиларнинг оғзаки ва ёзма нутқини ўстиришга қаратилган. Унга кўра мулоқот жараёни дискурсив вазиятларнинг қуйидаги талаблари ва хусусиятларини инобатга олиш тақозо этилади: (1) тематик; (2) услубий мос (адекват)лиги; (3) функционал-семантик хусусияти; (4) мантиқийлиги (мавзу-шарҳ, фон – фокус муносабати ва ҳ.к.); (5) ўзаро боғлиқлиги ва узвийлиги; (6), риторик самарадорлиги [6].

Она тили ва чет тилларни эгаллаш сифати ва сарадорлиги юқори даражаларга кўтарилиб бораётган бир даврда дискурсив компетенциянинг аҳамияти тобора ортиб бораётганлиги алоҳида таъкидлаш лозим [2]. Умумевропа халқаро стандарт даражаларида белгиланган тилларни ўзлаштиришнинг А1 дан С2 гача бўлган даражаларининг барчасида дискурсив компетенциянинг қуйидаги тўрт жиҳатини шакллантириш кўрсатиб ўтилади: (1) дискурсив шароитларга мослашиш қобилияти (*flexibility to circumstances*); (2) ўзаро самарали ҳамкорлик стратегияси (*also presented under interaction strategies*); (3) мавзулар ишланмаси (*thematic development*); (4) изчиллик, узвийлик ва ҳамжиҳатлик (*coherence and cohesion*) [5].

Ушбу мақолада “дискурсив компетенция” тушунчасига асосли таъриф беришга, унинг ўзига хос хусусиятлар кўрсатиб беришга ҳаракат қиламиз.

Мамлакатимизда чет ўқитиш методикаси ва лингводидактикаси соҳаларида илмий тадқиқот ишларини олиб бораётган олимлар, тадқиқотчилар томонидан “дискурсив компетенция” тушунчасига таъриф бериш, тушунчани илмий ёритиш ва дискурсив компетенцияни шакллантириш масалаларига бағишланган қатор ишлар амалга ошириб келинмоқда.

Уларнинг ишларида “дискурсив компетенция” – коммуникантларнинг нутқи ва фикрини тўғри етказиш ва уларни тўғри идрок етиш аспекти сифатида қаралади.

Ф. И. Икромхонова, А.А.Позиллов дискурсив компетенцияда коммуникатив ёндашув устувор бўлиши кераклиги асослаб берадилар [3].

Коммуникантнинг нутқи ва фикрлашига рағбат бериш деганда, аутентик нутқ маҳсулини англаб етиш (дискурсив ёндашув), информационтематик мазмунни тизимли умумлаштириш (жанрга доир ёндашув) ва, ниҳоят, шахнинг умумий ривожланишига эришиш (психологик–типологик ёндашув) кабилар тушунилади

Нутқни узатувчиси – адресанти, матн йўлланган манзили (кимга? қандай? нима учун?), уни қабул қилувчиси – адресати ва қутилган натижаси (самарали, самарсиз) мавжуд. Мамлакатимиз давлат таълим стандартлари талабларига кўра тил ўраганувчиларнинг дискурсив компетенциясини шакллантириш мазмуни, метод ва воситаларини тавсифлаш муаммоларига катта эътибор бериб келинмоқда [3].

Баъзи муаллифлар дискурсив компетенциянинг моҳиятини “матнни тушуниш ва таҳлил қила олиш, нутқни ёзма ва оғзаки шаклда тўғри тузиш кўникма ва малакаларни такомиллаштириш”да биладилар [4]. Бошқалари бўлажак чет тил ўқитувчиларнинг дискурсив компетенциясини ривожлантиришнинг асосий воситалари “матн манзилини тўғри танлаш, изчилликни таъминлаш, мулоқотнинг шаклига мос дискурсив даражаларини аниқлаб олиш, ва матнларни тўғри талқин қилиш ва адаптация қила олиш кўникма ва малакаларини шакллантириш мақсадида дискурс таҳлили фанига кўпроқ соат ажратиш” билан боғлиқлигини эътироф этадилар [1].

И.А.Евстигнеева хорижий филология факультетлари талабаларининг дискурсив компетенцияларини шакллантиришнинг муҳимлигини “маданиятлараро мулоқотга киришишда самарали мулоқотни таъминлаш учун, ўша маданият вакиллариининг урф-одатлари, хулқ-атвори, тарихи ва психологиясини билиш жуда муҳим ҳисобланиши билан биргаликда, бошқа бир маданият эгасига нисбатан ҳурматни ҳам англантишини, мулоқот иштирокчилари (ахборот узатувчи ва қабул қилувчи)нинг дунёқараши нуқтаи назаридан ҳис қилишда” деб таъкидлайди [2]. Бундан кўриниб турибдики, олима дискурсив компетенция деганда “хоржий тилдаги ахборотни тили ўрганилаётган мамлакат вакили сифатида ҳис қилиш, мулоқот мақсадига мос, лексик, грамматик, синтактик меъёрларга мувофиқ равишда матнни кодлаш ва декодлашда унинг услуби, жанри, ижтимоий-маданий, психологик ва ҳиссий омилларини ҳисобга олиш”.

Бўлажак чет тил ўқитувчиларнинг ўз мутахассислиги бўйича турли жанрдаги матнлар билан ишлай олиш, ўрганилаётган хорижий тил вакиллари билан оғзаки ва ёзма тарзда эркин мулоқот олиб бора олиш билан бирга чет тил ўқитиш методикаси

соҳасидаги илмий муаммоларни аниқлаб таҳлил қила олиш кўникма ва малакалари такомиллаштириш уларнинг касбий тайёргарлигининг ажралмас қисми сифатида қаралади ва қуйидагилар бўлажак мутахассисни касбий ўсишида ёрдам беради:

– касбий (педагогик, психологик, ижтимоий, филологик ва методик) терминологияни ўзлаштириш орқали турли таълимга оид бўлган суҳбатларда фаол қатнаша олади ва самарали мулоқотни йўлга қўя олиш кўникмалари;

– касбий ва илмий тадқиқот соҳаларида турли хорижий тиллардаги адабиётларни еркин тушуниш ва шарҳлаш қобилияти;

– чет тилда хорижий ва маҳаллий инновацион тажрибаларни умумлаштириш қобилияти; - долзарб илмий ва методологик масалалар, тил ўқитиш соҳасини ривожлантириш ва такомиллаштириш масалалари бўйича муҳокамаларда иштирок этиш қобилияти.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, бўлажак чет тил ўқитувчиларининг касбий тайёргарлигини оширишда уларнинг касбий-педагогик, маданиятлараро ва дискурсив компетенциясини тили ўрганилаётган мамлакатнинг таълим-тарбия жараёни ҳақидаги маълумотларни, педагогик тажрибаси, таълимга олиб кирилаётган инновациялар ва таълимга оид терминларни ўзлаштириш орқали такомиллаштириш муҳим аҳамият касб етади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. **Беспалова С. В.** Дискурс в лингвистике и практике преподавания (немецкий язык). Саранск: Морд. гос. ун-т им. Н. П. Огарева, 2003. 115 с.
2. **Евстигнеева И. А.** Формирование дискурсивной компетенции студентов языковых вузов на основе современных интернет-технологий // Язык и культура. 2013. № 1 (21). С. 74-82.
3. **Икромхонова Ф. И., Позилев А.А.** Олий таълим муассасаларида инглиз тилидан корректив курс яратиш назарияси ва амалиёти (инглиз тили мисолида) (нолисоний олий ўқув юртлари учун). Гулистон.
4. **Попова Н. В.** Междисциплинарная дискурсивная линия в программе подготовки лингвистов. СПб.: Изд-во СПбГУ, 2009. 330 с.
5. **Canale M.** From communicative competence to communicative language pedagogy // Language and Communication / ed. by J. C. Richards, R. W. Schmidt. L., UK: Longman, 1983. P. 2-28.
6. Common European Framework of Reference for Languages. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 260 p.